

Intellectual we dictator!

Category: Kitapcy, Publisistika, Sözler, Ýatlamalar

написано kitapcy | 26 января, 2025

Intellectual we dictator! INTELLEKTUAL we DIKTATOR!

Diktatorlyk ilkibaşda belli bir derejede üstünlik getirse-de, ahyrsoňunda ullakan nul we betbagtçylykdyr!

Illýustrasiýa: Usame Hajjaj

Käbir arap ýurtlary agyr ýollary geçdi. Mysal bermeli bolsa, Ýemen, Liwiýa, Yrak, Siriýa dürli derejelerde totalitar we diktatura režiminde dolandyryldylar. Munuň bilen birlikde diktaturalar medeniýetlidiklerini öňe süren «kömekçileri», şol bir wagtyň özünde bu režimleri el çarpyp goldan, şolaňkyny dogry eden we edenlerine sesini çykarmadyk şaýatlary bolan hökümetler hökmünde-de häsiýetlendirilýär.

Elimde diktaturalary görkezýän ähli mysallara degjek başga bir mysalym bar, olam Sadun Lewlahyň ýatlamalary.

Sadun özünde hiç hili kemçilik ýokdugyna garamazdan, öz

aýtmysyndan familiýasy Lewlahdan utanandygy üçin ony Hammadä öwrüpdür.

Ýakyn wagtda (2022) Katardaky 'Arap ylmy-barlag we syýasy işleri merkezi» tarapyndan çap edilen bu ýatlamalar awtoryň Yragyň BAAS partiýasynyň agzasy we ygtyýarlysy, şeýle-de Yrak döwletinde birnäçe ýokary ygtyýarly wezipelerde işlän biri hökmünde syýasy işlerinden toplan tejribelerini öz içine alýar.

Kitabyň girişinde awtor «hakykatlary aýtmakçydygyny» ýazýar, ýöne sözünüň dowamyna şuny goşýar: Hemme bilýän zadyňy aýdyp bolmaýar!

Şeýle diýmek bilen ol «bilýän» we «aýdyp boljak» zatlarynyň arasyňy bölýär!

Gündogardan Günbatara dünýä liderleri bilen geçiren duşuşyklary barada gürrüň berýändigine garamazdan, onlarça gezek duşuşan kuweýtli syýasatçylarynyň ýekesiniňem adyny agzamaýar!

Umumy synymyz awtoryň ýatlamalarynda «hakykaty aýtmagy ýatdan çykaranlygy» boldy. Çünki kitabyň dowamynda «ABŞ-nyň Yrak okkupasiýasy» kesgitlemesi berende (bu onuň hukugy)n okkupasiýa sözünüň ýerine birnäçe gezek «Kuweýte girmek» sözünü ulanýar!

Beýrut Amerikan unuwersitetindäki ilkinji synanyşyklarynyň gürrüňini edýär we BAAS partiýasynyň birinji emele gelmeleri barada aýdýar.

Beýleki bir ýandan nasionalistleriňem gürrüňini edýär. Juda hormatlaýan Jorj Habaş, Wedi Haddad dagyny agzaýar, emma üçünjilerini – doktor Ahmet el-Hatibi, belki-de, kuweýtli bolandygy üçin doly görmezlige salýar!

ABŞ-daky geçiren günlerini ýatlaýar we «ol ýerdäki hoşniýetli ruh, özgäni ykrar etme we demokratiýa gözüne dürtülip durdy» diýýär, emma «ABŞ-ny halamaýaryn!» diýibem sözünüň üstüni ýetirýär.

Abdylkerim Kasymy gazaply tankyt edýär, Abdysalam Arif hakda «žargon söz leksikonyny» ulanýar.

Bir ýandanam BAAS partiýasynyň ganatlarynyň arasyndaky ganly göreşiň gürrüňini berýär.

Kasym bilen BAAS-yň arasyndaky düşünişmezligiň üstünde durup geçýär. Kasymyň Müsür bilen «konfederal bileleşik», BAAS-yň bolsa «derhal» bileleşik isländigini aýdýar. Emma awtoryň özüniňem gatnaşan uzak wagtlyk BAAS häkimiýetiniň dowam eden ýyllarynda elbetde «milli bileleşigi» ýola goýup bolmady.

Partiýanyň Kasymdan soň häkimiýete gelen badyna eden ilkinji işi möhüm adam hukugyny, ýagny «mirasda aýalyň erkek bilen deňligini» aradan aýyrmak boldy!

Awtor şärikdeşlik eden häkimiýet ýyllarynda «maýyşgaklygy» ündeýän ýaly Yrakdaky monarhiýa hökümetini tankyt edip, «maýyşgaklykdan binesipdigini, çünki oppozisiýany oňlap, oňa ýol açan bolanlygynda yrak jemgyýetiniň tebigy ýagdaýda ösjekdigini we rewolýusiýa mätäçlik duýmajakdygyny!» aýdýar.

Hasam beteri özüne çapraz ýaly ýagdaýda kitabyňyň başga bir ýerinde BAAS partiýasynyň garamagyndaky «Milli gwardiýanyň» kommunistleriň «köküni köwleme» hereketlerini öwürýär!

Şärikdeş häkimiýetini örän çekinjeň çemeleşme bilen şeýleräk tankytlaýar:

«Häkimiýete gelip bäsdeşlik aradan aýrylanda, jogapkärçilikler birigende, käbir bähbitler ulalanda, serediji hereketler köpelende janlylygyň körelendigiji we inisiatiwa kemterligini duýdum».

Awtor tejribelerine goldanyp (şu boýunça oňky dogry), şeýle diýýär:

«Biz araplar düşünişmezligi parahatçylykly ylalaşyklar bilen çözme ukybyna eýe däl. Her bir düşünişmezlik maýda-çüýdeden başlaýar, çalt ulalýar, köplenjem çaknyşyk we bir tarapyň beýleki tarapy derbi-dagyn etmegi bilen gutarýar». (66-njy sahypa).

Awtoryň pikirçe munuň sebäpleri «ýalňys netijelerden, psihologiki we men-menlikçi faktorlaryň dürüşdesinden» döreýär.

Beýle diýmek bilen ol partiýanyň öz içinde we partiýa bilen syýasy garşydaşlaryň arasynda emele gelen göreşleri göz önüne tutýan bolmagy mümkin.

Nämüçindir ol ýalňys netijeleriň bir böleginiň «Arap bileleşigi» şygary we onuň «demokratiýasy» bilen

baglanyşdyrylýanlygyndan gelip çykýandygyny görmeýär. Ha birinji bolsun, ha ikinji, BAAS partiýasyny ähki ganatlary bilen «bileleşigi» amala aşyryp bilmedi. Şygarlar diňe köpçülikleýin gatlaklaryň gözünü baglamak üçindi.

Ýatlamalarda iň göze ilen zat – awtoryň «Menden goldaw tapmadyk we rewolýusion hökümetiň gyssagly ýönelen işleri» atly bölümde ýazanlary.

Bu ýerde ol «Kuweýt bilen gatnaşyklar meselesininiň» üstünde durup geçýär. Rewolýusion hökümet bu boýunça käbir işleri edip, Kuweýt bilen gepleşiklere başlapdyr we ylalaşyklar baglaşylypdyr (1963-nji ýyldaky BAAS-yn birinji häkimiýetiniň gürrüňini edýär).

Awtor sözlerini şeýle dowam etdirýär: «Men muňa tarapdar däldim, ýöne elimden hiç zat gelenokdy».

Awtor bu ýerde Kuweýt bilen baglaşylan we döwrüň premýer-ministri Ahmet Hasan el-Bekiriň tassyklamagy bilen Hardan el-Tikriti, Salih Mehdi Ammaş tarapyndan gol çekilen ylalaşygy göz önüne tutýar.

Yrak ylalaşyk bilen «1963-nji ýylyň fewral rewolýusiýasynyň» şehitleri üçin 30 million sterling aldy!

Awtoryň bu sözleri bizi Yragyň 1990-njy ýylda Kuweýte çozmagyna taýýarlygyndaky roluna alyp barýar.

Eýran-Yrak urşunyň gutarmagyndan soň Saddam Hüseyin ony meýilnama esasynda Kuweýte ýollapdy we meýilnamada ýerleşdirilen pikirleriň arasynda «Kuweýtda yrak harby bazalarynyň, suw-guryýer koridorynyň gurulmagy, uly möçberde pul tölenmegi!» bardy!

Kuweýt tarapy şu döwürde Kuweýtiň garaşsyzlygyna we territorial bitewiligine hiç bir tarapdan zeper ýetirmeýän görnüşde Yraga kömek etmäge taýýardy.

Awtor gitdi-de, Saddam Hüseyine bolmadyk gaty köp zatlary aýdyp berdi we (has soň mälim bolşy ýaly) hakykatlary ýoýdy. Awtor Saddam Hüseyiniň Kuweýte çozmagy ýaly samsyklaç kararynyň doly sebäpkäri bolmasa-da, esasy sebäpkärleriniň biridi.

Hammadiniň ýatlamalarynyň 80-nji sahypasyndaky paragrafda «Uýgunlaşma, problema çözme, aşa men-menlik, döwlet

dolandyryşyny öz gysymyňa alma we ş.m...» hakda aýdýan ähli süýji sözlerine garamazdan, şu babatdaky masgaraçylykly pozisiýasyny aç-açan görkezýär.

Awtor şärikdeşlik eden häkimiýetiniň kemçiliklerine we nogsanlyklaryna ünsi çekmekden gaça dursa-da, 213-nji sahypada «karizmatiki liderlik we aşa güýç ulanyşygy» paragrafynda diktatorlyga aýlawly sözler bilen degip geçýär: «doly we absolýut hakykata eýedigine ynanyan lider halkyň bähbidine dälidir».

Emma awtor gatnaşan häkimiýetiniň ýagdaýyna degişli ýönekeýje tankydy bellikleri-de etmändir.

Awtor häzirkizaman arap diktaturalarynda işläň we gussaly tejribelerini gürrüň berýän beýlekiler ýaly elementar tankydy bellikleri-de etmeýär. Ol şindizem göz boýamalara we howaýy sygarlara bent bolan ýagdaýda. Ýatlamalar futboly, woleýboly, basketboly «ýeke-täk oýunda» birleşdirme pikiri ýaly örän köp geň-taňsylyklary-da öz içine alýar!

Jemleýji söz: diktatorlyk ilki başda belli bir derejede üstünlik getirse-de, ahyrsoňunda ullakan nul we betbagtçylykdyr!

Muhammet RUMEÝHI,

Kuweýt uniwersitetiniň sosiologiýa professory.

Ýekşenbe, 23.04.2023 ý. Publisistika